

A biblia helye a Nemzeti Alaptantervben

Új tananyag – új kihívás

A NAT-ban szereplő „*Ember és társadalom*” műveltségi terület leírása – hallgatólagosan – több ponton is feltételezi a teológia tudományával történő érintkezést. Elképzelhetetlen pl. az emberről mint társas lényről, és a családról mint a társadalom legkisebb egységéről úgy beszélni, hogy figyelmen kívül hagyjuk a bibliai zsidó-keresztény tradíciót. Ugyanígy: filozófiai antropológiáról, erkölcsről, az ember lelki-szellemi-érzelmi világáról is nehéz volna bármit mondani, hogy az ne legyen kapcsolatban a több évezredes bibliai normákkal és szemléletmóddal. A példákat lehetne sorolni, most mégis csupán azt a területet szeretném szemügyre venni, amely a legközvetlenebbül érinti az oktatás struktúrájának átalakítását. A *Biblia ismeretéről*, a zsidóság és a kereszténység történetéről van szó.

Ez is egy szakma

Közismert jelenség, hogy a vallás azon területek közé tartozik, amelyben – csakúgy mint a futballban és a politikában – mindenki „szakavatottnak” érzi magát. Adott esetben egy templomot sohasem látogató vőfély feljogosítva érzi magát, hogy kioktassa a lelkészt, hogyan kell esküvői istentiszteletet tartani. Ugyanígy, a közfelfogás szerint semmi kivétel nélkül nincs abban, ha egy magát materialistának tartó tanár teljes határozottsággal beszél a „keresztény mitológiáról”, miközben úgy érzi, elvégezte a dolgát azzal, ha Darwinra hivatkozva cáfolja a bibliai teremtéstörténetet. Külön dicséretet érdemel, ha nagylelkűen felolvassa a diákoknak Pál apostol „szeretet-himnuszát” mint egy letűnt kor meghaladott kultúrájának, mégis egyetemes értékűnek mondható gyöngyszemét. Nem ritka, hogy 12–13 éves gyerekek – meglehetősen tájékozatlanságuknak, illetve masszív félretájékozatlanságuknak tanújelét adva – bámulusos magabiztossággal igazítják ki a hitoktatót arról, hogy Jézus nem is volt zsidó, és különben sincs szó sehol a Bibliában kiválasztott népről. Nagy a sötétség, és erős ellenszélben egy szál gyertyával nehéz világosságot csinálni. A Bibliával kapcsolatos tájékozatlanság és dezinformáltság elleni munka közös érdekünk, mielőtt még tanulóink eljutnának odáig, hogy matematikaórán arról gyözködnék tanárukat, hogy kétszer kettő nem is négy, hanem öt.

Ideológiai semlegesség – tudományos igényesség

Állami és önkormányzati iskolákban joggal várható el az ideológiailag semleges ismeretátadás. Ugyanígy joggal várható el tehát, hogy amikor a Bibliáról beszél valaki, tudományos tárgyszerűséggel tegye – akár egzisztenciálisan érintett az inkriminált könyv tartalmáról, akár nem. Az ehhez tartozó ismeretek minimumát meghatározni épp ezért felelősségteljes vállalkozás. A Nemzeti Alaptanterv szerint márpedig beszélni kell a Bibliáról. Az ügy szempontjából mellékes, hogy mekkora helyet foglalnak el az ide vonatkozó ismeretek a tanítandó anyagok egészéhez viszonyítva. Ha sokat beszélünk róla, akkor azért, ha pedig keveset, akkor annál inkább ügyelni kell arra, hogy az átadott tudás hiteles legyen.

Néhány alapvető szempontot szeretnék felvázolni, amelyek a Nemzeti Alaptanterv szellemében történő pedagógusképzés, illetve posztgraduális képzés tervezésekor figyelmet érdemelnek:

1. A Biblia átfogó és alapos ismerete

A felületesen és hézagosan, viszonylag sokak által ismert bibliai szövegek történeti és irodalmi kontextusban helyezkednek el. Épp ezért, azok a tanárok, akik arra vállalkoznak, vagy azt a

feladatot kapják, hogy a Bibliával kapcsolatos ismereteket adjanak át a diákoknak, nem elégedhetnek meg azzal, hogy tudnak néhány bibliai érdekességet. A Biblia az emberiség történelmének első évezreideiről rajzol egy sajátos, hitvallásosan elkötelezett képet. Az európai kultúrát mindmáig döntően meghatározó kereszténység közös tanúságtétele szerinti pedig a Biblia végső, centrális mondanivalója Jézus élete, tanítása és a vele kapcsolatban történt események. Az az erkölcsiség, amely ebből kibontakozott, egyetemes érvényűnek mondható, és leglényegesebb vonásaiban olyannak, amelynek mindmáig nincs és nem is igen lesz reális alternatívája. Mindazok az alapértékek, amelyeket a mai közéleti, politikai, társadalmi vonatkozásokban konszenzuson nyugvónak, épp ezért megkérdőjelezhetetlennek tartunk, bibliai-keresztényen talajból nőttek ki. Azt a gondolati ívet, amelyben a művészeti alkotásokból is közismert bibliai témák megszólalnak, csak alapos, időigényes tanulással lehet megérteni.

Ebből a szempontból a Biblia tanítása az *irodalommal* rokon.

2. Ama történelmi koroknak ismerete, amelyekről a Biblia szövegei szólnak, illetve amelyekben azok keletkeztek.

Az Ószövetség esetében az *ókori Kelet* kibontakozó kulturái jelentik a történelmi kontextust. Külön érdekes a bibliai őstörténet – a Genézis első tizenegy fejezetében leírtak – és a rohamosan gyarapodó régészeti, vallástudományi kultúrtörténeti eredmények összehasonlítása. A Kr.e. második évezredtől egyre több írásos dokumentum is rendelkezésre áll, amelyekből a kutatók újabbakat és újabbakat tudnak a szélesebb érdeklődő közönség számára is hozzáférhetővé tenni. Mindezek segítenek jobban megismerni a Bibliában leírt viszonyokat, az ismételten előkerülő vallási és erkölcsi problémákat. Izrael kialakulása, néppé válása, története, viszonya a politikai porondon egymást követő *nagyhatalmakhoz*, azok politikájának, kultúrájának főbb jellemzői, egész európai jelenünk szempontjából érdekesek, és a Bibliát sem lehet ezek nélkül érteni. Ugyanez a helyzet az Újszövetség esetében. Az Ószövetséghez képest lényegesen szűkebb időintervallumot fognak át az itt leírt események. Mindazt, ami itt elhangzik, történik, alapvetően meghatározza a *hellenizmus* kulturális aurája, a *judaista teológia* és a megszilárdulóban lévő *római császárság* politikai hatalma.

Ebből a szempontból a Biblia tanítása a *történelemmel* rokon.

3. A bibliai könyvek kialakulásának, kánoni gyűjteménnyé rendeződésének, a régi kéziratoknak és fordításoknak a története

A teológiában a fent említett kérdésekkel foglalkozó tudományágat nevezzük *bevezetésnek*. A jelenleg kezünkben tartott Biblia valójában egy iratgyűjtemény. Nagyjából a Kr.e. X. századtól a Kr.u. II. századig terjedő időszakban keletkezett művek közül válogatódta ki a zsidó, illetve a keresztény önrételmezés szempontjából legtekintélyesebb alkotások. Nemcsak a kánonba rendeződésnek van azonban kalandos története, hanem az egyes iratoknak is. Szerkesztett, átalakításokon átment munkákkal van dolgunk. Kánonban elfoglalt helyük sok esetben nem felel meg keletkezési idejük sorrendjének. Az írásba foglalást megelőző hagyományozásnak is nagy szerep jutott. Az egyes könyvek szerzőségével kapcsolatos kételyek egyáltalán nem új keletűek. Hosszú ideig azonban a rosszul értelmezett hagyománytisztelet és tekintélyféltés miatt érdemben nem végeztek kritikai kutatást az egyházban. A humanizmus kora utáni időben fellendült filológiai, valamint napjainkig rohamosan fejlődő régészeti, történelmi munka tette lehetővé az ismeretek bővítését. Emiatt alakult ki az a látszat, hogy a Biblia több évezredes tekintélye a tények súlya alatt megrendült. A köztudatba sajnos csak ez a tendenciózus, torzított információ jutott el. A kutatási eredményekről szinte semmit sem tudó, de a Biblia tekintélyét örömet elvető emberek épp ezért szívesen hivatkoznak a Bibliában található pontatlanságokra, kétértelműségekre, tárgyi tévedésekre, hogy ezáltal mentesítve érezzék magukat a további érdeklődéstől.

E tekintetben a Bibliával történő foglalkozás *bármilyen tudomány* művelésével rokonságba hozható. Itt szükséges megemlítenem, hogy meglehetősen szerencsétlennek, félreérthetőnek tartom a

tudományok azon szemléletét, amely a 18. századtól egyre markánsabban megkülönbözteti a „humán” és „reál” területeket. Amennyire szükséges, hogy minél többen, minél alaposabban ismerjék meg a kultúránkat döntően meghatározó könyvet, a Bibliát, ugyanennyire szeretném, ha eljutnánk odáig, hogy többé senki ne tartsa sikknek a matematika vagy a természettudományok iránti érzéketlenségét – úgynevezett „humán beállítottságára” történő hivatkozással. A teológia – hogy most én magam is eme kategóriákkal éljek – épp annyira reál, mint humán tudomány. Mégis, az újkori tudományértelmezés térhódítása nyomán hovatovább létjogosultságáért küzdhetett mindmáig. A közfelfogás szerint ma is legfeljebb a széplelkű idealista álmodozók haszontalan időtöltése lehet. Ezt a vákuumot azután jól kihasználják az áltudományos, babonára, hiszékenységre, ellenőrizetlen információkra építő szélhámosok – akár vallási köntösben jelennek meg, akár „tudományosnak” mondott alapokra hivatkoznak.

4. A Biblia hatástörténete, bibliai hermeneutika

Részint az előbb elmondottakból következik, amit végül, de nem utolsósorban szeretnék hangsúlyozni. A *bibliaismeret*, a *kortörténet* és a *bevezetés* a biblikus tudományok ábécéje. Az itt tárgyalandó kérdések tehát alapismereti szintűek. Az igazán izgalmas, élvezetes kaland csak azután kezdődik el. A Biblia kialakulása és használata egyrészt vallási intézményekhez kötődik. Az Ószövetség a zsidóság Bibliája, a két testamentum együtt pedig az egyházé. Különböző korokban, különböző politikai érdekektől meghatározott társadalmi körökben, különböző karakterű, vérmérsékletű emberek különböző módon értelmezték, védtek, támadták a Szentírást. Az istentiszteleti élet, a szerzetesi közösségek kialakulása, a misszió, az „igazhitőség” és „eretnekség” kérdése, a reformáció, háborúk és békekötések, vallási ébredések és mozgalmak... – mindezek szoros kapcsolatban álltak a Biblia ismeretével – vagy éppen hanyagolásával – és magyarázatával.

Jelen társadalmunk arculatát is a nagy-konstantini fordulattal kialakult, és századunkban végérvényesen megszűnt hatalmi berendezkedéshez történő – még mindig lázadó vagy naivan nosztalgikus – viszonyulás rajzolja meg. A Biblia tehát nem csupán vallási intézményekhez kötődő szent dokumentum, hanem egyetemes kultúrkincs is, s mint ilyen, minden embert megszólít. A Bibliával való foglalkozás tehát a *politológia* és a *szociológia* tudományainak szempontjából sem mellékes.

A „posztindusztriális” vagy „posztmodern” társadalmat jobb híján „információs társadalomnak” nevezhetjük. A gyárművek ontják a füstöt, az erőművek termelnek, az automata gépsorokból másodpercekben mérhető időközönként gördülnek le az egyre ámulatba ejtőbb autósodák, amelyekhez – a remélhetőleg jólképzett közgazdászaink fáradozásainak eredményeképp – előbb-utóbb mi is hozzájutunk. A technika forradalmát már átéltük és túléljük. Most az információ forradalmának korát éljük. Nem véletlenül. Kérdés ugyanis, hogy ebben a multikulturális káoszban fogunk-e tudni még mit kezdeni egymással és önmagunkkal. Van-e közös nyelv, amelyen megértjük embertársainkat – főleg mi, egyazon anyanyelvet beszélők? Hitem szerint van ilyen nyelv. Ez a nyelv a Biblia nyelve. Ebben a hitemben filozófusok, teológusok és tudósok is megerősítenek. Ezért merem ajánlani, mielőtt még választásra kényszerülnénk az elembertelenedett technokrácia és a kényelmetlen, bugyuta, poszt-urbánus humanizmus között.

„Csak vigyázz magadra, és őrizd jól a te lelkedet,
hogy el ne felejtkezzél azokról, amelyeket láttak a te szemeid,
és hogy el ne távozzanak a te szivedtől teljes életedben,
hanem ismertesd meg azokat a te fiaddal és fiadnak fiaival.”

Deut. 4,9